

DOI: <https://doi.org/10.36719/2707-1146/41/41-46>

**Hafiz Muxtarov**

AR Elm və Təhsil Nazirliyi  
Zoologiya İnstitutu  
biologiya üzrə fəlsəfə doktoru  
muxtarovhafiz@mail.ru

**Sevinc Rəcəbova**

AR Elm və Təhsil Nazirliyi  
Zoologiya İnstitutu  
recebova-sevinc@mail.ru

**Zivər xanım İbrahimli**

AR Elm və Təhsil Nazirliyi  
Zoologiya İnstitutu  
zivarkhanim.ibrahimli@gmail.com  
UOT 598.2.9.

## QARABAĞ ƏRAZİSİNİN ORNİTOFAUNASI NÖVLƏRİNİN QORUNMA STATUSU VƏ KONVENSIYALARA MÜNASİBƏTİ

### Xülasə

Qarabağın təbii-coğrafi şəraitinin rəngarəngliyi bu bölgədə müxtəlif ekoloji qruplara mənsub quş növlərinin məskunlaşmasına, nəsil verməsinə, qışlamasına şərait yaratmışdır. Azərbaycanın müasir ornitofaunasına mənsub 407 növün 288-i (72%) Qarabağ ərazisində qeydə alınıb. Bunların arasında oturaq, qışlamağa və ya nəsl verməyə gələn köçəri, habelə miqrasiya yolunun azaraq təsadüfən gələn quş növləri də olur. Qarabağın ornitofaunasının öyrənilməsi əsasən işğaldan əvvəlki dövrdə aparılsa da, növlərin ekoloji vəziyyəti mövcud materiallar əsasında qiymətləndirilmişdir. Bu növlərin sırasında yerli, regional və beynəlxal səviyyəli qorunma statuslarına malik müxtəlif quş növləri vardır.

Məqalədə ilk dəfə olaraq mövcud ədəbiyyat materiallarına əsasən Qarabağın ornitofaunasının Beynəlxalq Saziş və Konvensiyalara münasibəti araşdırılmışdır. Müəyyən edilmişdir ki, Qarabağın ornitofaunasına mənsub növlərin 28-i Qlobal mühafizə statusuna malikdir, 55 növ Azərbaycan Respublikasının "Qırmızı Kitab"ına (2023) daxil edilmişdir.

**Açar sözlər:** *Qarabağ ərazisi, quşlar faunası, beynəlxalq saziş və konvensiyalar, "Qırmızı Kitab", bioloji müxtəliflik, nadir növlər*

**Hafiz Mukhtarov**

AR Ministry of Science and Education  
Institute of Zoology  
PhD in Biology  
mukhtarovhafiz@mail.ru

**Sevinj Rajabova**

AR Ministry of Science and Education  
Institute of Zoology  
recebova-sevinc@mail.ru

**Zivirkhanım İbrahimli**

AR Ministry of Science and Education  
Institute of Zoology  
zivarkhanim.ibrahimli@gmail.com  
UOT 598.2.9.

## Conservation status of ornitho fauna species of Karabagh territory and relationship to conventions

### Abstract

The diversity of the natural and geographical conditions of Karabakh has created conditions for the settlement, breeding and wintering of bird species belonging to various ecological groups in this region. 288 (72%) of 407 species belonging to the modern bird fauna of Azerbaijan were recorded in the territory of Karabakh. Among them, there are sedentary, migratory birds that come to winter or breed, as well as bird species that come by chance after losing their migration path. Although the study of the ornithofauna of Karabakh was carried out mainly in the pre-occupation period, the ecological status of the species was evaluated based on the available materials. Among these species, there are various bird species with local, regional and international conservation statuses.

In the article, for the first time, based on available literature materials, the attitude of Karabakh's ornithofauna to International Agreements and Conventions was investigated. It was determined that 28 of the species belonging to Karabakh's bird fauna have global protection status, 55 species are included in the "Red Book" of Azerbaijan Republic.

**Keywords:** *Karabakh territory, bird fauna, international agreement and conventions, "Red Book", biological diversity, rare species*

### Giriş

Hazırda dünyada mövcud olan quş növlərinin sayı Beynəlxalq Ornitoloqlar İttifaqının 2022-ci ilin noyabrına olan məlumatına görə, Yer kürəsində quşların 10933 növü, 19883 yarım növü vardır və ümumi sayları 50 milyard fərd təşkil edir. 1500-cü ildən bəri insan təsiri nəticəsində 160 növün nəsli kəsilmişdir. 2020-ci ilin avqust ayına olan məlumatına görə, Beynəlxalq Təbiəti Mühafizə İttifaqının (IUCN) Qırmızı siyahısına 1486 nadir və nəsli kəsilməkdə olan quş növü daxil edilmişdir. Bunlardan 800-ü həssas, 461-i nəsli kəsilməkdə olan və 225-i ciddi təhlükə altında olan növdür. Daha 1017 quş növü həssaslığa yaxındır. Araşdırmalar göstərmişdir ki, dünyada 1800-ə yaxın miqrasiya edən quş növünün 15%-i təhlükə altındadır (Birdlife conservation series, 2004: 374).

Q.T.Mustafayev və başqalarının 2011-ci ildə çap edilmiş "Azərbaycan faunasının taksonomiyası və zoocoğrafiyası (onurğalılar)" monoqrafiyasında Azərbaycanın ornitofaunası üçün 367 növ qeyd edilib (Mustafayev, 2011: 205). Lakin sonrakı dövrün ornitoloji tədqiqatları nəticəsində Azərbaycanın avio faunasına 40 yeni növ daxil edilərək 19 dəstəyə, 65 fəsiləyə, 207 cinsə aid 407 növ qeydə alınmışdır (Patrikeev, 2004: 359; Azərbaycan faunasının taksonomik spektri, Onurğalılar, 2020: 144). Bunların 40 faizi oturaq olmaqla il boyu müşahidə olunur, digərləri qışlayan növləri, yuvalayan-növləri və miqrasiya dövründə təsadüfən qeydə alınan növlərdir.

Avrasiyadakı ən böyük miqrasiya yollarından biri Azərbaycan ərazisindən keçir, Şərqi Avropa və Qərbi Sibirdən cənuba və Şərqi Afrikaya, Cənub-Qərbi Asiyaya və əksinə milyonlarla quş köç edir. Hər il Azərbaycan ərazisindən təqribən 20 milyon təkcə su-bataqlıq quşu keçir, istirahət və yemlənmək üçün dayanacaq kimi buradan istifadə edir (Patrikeev, 2004: 359). Avropada qışlayan quşların ən çox olduğu yerlərdən biri olan ölkəmizdə 1-1,5 milyon su quşu qışlayır.

Qeyd etməliyik ki, Azərbaycan "Qırmızı Kitab"ına daxil edilən quş növlərinin sayı tədricən artır. Belə ki, Qırmızı kitabın 1-ci nəşrinə (1989) 36, 2-ci nəşrinə (2013) 72 və 3-cü nəşrinə (2023) 78 növ daxil edilmişdir (Azərbaycan Respublikasının Qırmızı Kitabı, 2023: 132-209). Bu da aviofaunanın 20%-ni təşkil edir. Qırmızı kitabın 3-cü nəşrinə daxil edilmiş 78 sayda növlər faunanın 10 dəstəsini əhatə edir. Bu növlərin 21-qızılquşkimilər, 14-ü cüllütkimilər, 10-nu qazkimilər, 7-si toyuqkimilər 5-i durnakimilər, 2-si qutankimilər, 2-si leyləkkimilər, 1-qızılqazkimilər, 4-ü göyərçinkimilər, 12-si sərçəkimilər dəstəsinə mənsubdur. Göründüyü kimi, hazırda antropogen təsirlərə daha çox məruz qalan qızılquşkimilər dəstəsinə mənsub olan növlərdir. Belə ki, 39 növün 21-i, yəni 53 faizindən çoxu "Qırmızı Kitab" daxil edilmişdir. Bütövlükdə 78 növdən 26-sı təhlükəyə həssas (VU), 21 növ təhlükə həddində olan (EN), 19 növ böhranlı nəsli

kəsilmək təhlükəsi olan (CR), 11 növ təhlükə həddinə yaxın olan (NT), 1 növ isə haqqında məlumat azlığı olan (DD) statusları ilə AR Qırmızı Kitabına daxil edilmişdir.

Beynəlxalq Təbiəti Mühafizə İttifaqının (IUCN- MCOPI) tərtib etdiyi xəritədə Azərbaycan Respublikasının ərazisi quşların təhlükələrə məruz qaldığı sahələrdən olduğu qeyd edilir (7).

1906-ci il aprelin 1-də quşların bütün dünyada mühafizəsinə dair Beynəlxalq Konvensiya imzalanmışdır və həmin gün bütün dünyada “Beynəlxalq Quşlar günü” olaraq qeyd edilir. Bu günün keçirilməsində əsas məqsəd vəhşi quşların sayını və növ müxtəlifliyini qorumaqdır. Beynəlxalq Quşlar Günü, hər il UNESCO tərəfindən həyata keçirilən, “İnsan və Biosfer” proqram çərçivəsində qeyd edilir.

### **Qarabağın ekoloji-ornitocoğrafi rayonlaşdırılması.**

Qarabağ təbii zonasının ekoloji-ornitocoğrafi rayonlaşması təbii-iqlim şəraitinə uyğun aparılmışdır (Mustafayev, Sadıqova, İsgəndərov 2011: 205).

Coğrafi şəraitin rəngarəngliyi müxtəlif növ quşların məskunlaşmasına, nəsil verməsinə və qidalanmasına imkan yaratmışdır. Quşların məskunlaşmasına arealının şaquli zonalıq və landşaft tipləri üzrə bölgüsü göstərir ki, ornitocoğrafiyanın əsasını meşələrdə Avropa tipi, açıq sahələrdə isə Aralıq dəniz tipi populyasiyası təşkil edir.

Mövcud ərazidə ekoloji-ornitocoğrafi rayonlaşdırılmasının əsasını növ tərkibi və populyasiyasının sıxlığı təşkil edir. 4 ornitocoğrafi rayon qeydə alınmışdır (Mustafayev, Sadıqova, İsgəndərov, 2011: 205):

1. Kiçik Qafqaz yüksək dağlığı;
2. Kiçik Qafqaz dağ meşələri;
3. Kiçik Qafqaz dağətəyi;
4. Kür-Araz rayonu.

Kiçik Qafqaz yüksək dağlığının nival və subnival, alp və sabalp çəmən landşaftlarında Avropa tipinə mənsub quşlar geniş yayılmışdır. Onlar meşə-kolluq və açıq quru sahə ekoloji qrupu təmsil edirlər. Rayonda 67 növ quş nəsil verir, 54%-i isə nadir növlərdir. 10 növ quşun populyasiyası kəskin azalıb. Nəsil verməkdən məhrum olmuş növlər yoxdur.

Kiçik Qafqaz dağ meşələrinin meşə-kol, çəmən-kol və kserofit landşaftlarında geniş yayılmış quş növləri də Avropa tipini təmsil edirlər 101 quş nəsil verir, 35%-ni nadir növlərdir. Oturaq populyasiyalı quşlar 59%-dir. Nəsil verməkdən məhrum olmuş növlər yoxdur. Lakin, antropogen amillərin təsiri nəticəsində növlərin populyasiyalarının reproduktivliyi 10% azalmışdır (Mustafayev, Sadıqova, İsgəndərov, 2011: 205).

Kiçik qafqaz dağətəyi quru-bozqır landşaftlarında üstünlük təşkil edən quş növləri su-bataqlıq və sahil qrupunu təşkil edərək Aralıq dənizi tipinə daxildir. Rayonda 90 növ quş nəsil verir, 31%-i nadir növlərdir. Nəsil verməkdən məhrum olmuş növlər yoxdur. Lakin, antropogen amillərin təsiri nəticəsində nəsil verən populyasiyaların reproduktivliyi 10% azalmışdır. Ovalıq və düzənliyin yarımsəhra landşaftlarında geniş məskunlaşmış quş növləri Kür-Araz rayonu üçün səciyyəvidir. Onlar su və sahil quşları qrupuna, Aralıq dəniz tipinə daxildir. 121 növ nəsil verir, 56% nadir növlərdir. Son 60-70 ildə 16%-dən çox quşun populyasiyası tələf olub.

Son 30 ildə Qarabağın Ermənistan tərəfindən işğal edilməsi nəticəsində çox böyük ekoloji problemlər yaranmışdır. Belə ki, meşələrin qırılması, bataqlıqların qurudulması, tam göllərin şumlanması, faydalı qazıntı yataqlarının intensiv sürətlə çıxarılması nəticəsində ətraf mühitin çirklənməsi bir çox quş növünün azalmasına, nadir növə səbəb olmuşdur. Belə ki, erməni vəhşiliyi nəticəsində Laçın rayonunda palıd, Bəsitçay Çinar meşələrində ağacların tamamilə kəsilib yox olma təhlükəsi baş vermişdir. Nəticədə ağacların qırılması alp və subalp çəmənliklərinin aradan çıxması, göllərin istifadəsi burada məskunlaşmış quşların reproduktiv fəalliyətinə məhvedici təsir göstərmişdir.

### **Qarabağın quş faunası: Beynəlxalq saziş və konvensiyalara münasibəti.**

Aran və Dağlıq Qarabağın təbii-coğrafi şəraitində məskunlaşmış quşların ekoloji qrupları:

1. Meşə və kolluq quşları - 105 növ;
2. Açıq quru sahə quşları - 96 növ;

3. Bataqlıq və sahil quşları - 53 növ;

4. Su quşları - 34 növ.

Azərbaycan faunasına mənsub 407 növ quşun 288 növü (72%) Qarabağ ərazisində qeydə alınıb (işğaldan əvvəl) 288 növün 215-i (75%-i) Qarabağın işğaldan azad olunmuş ərazisində yayılmışdır (Kərimov, 2011: 150-155). Qarabağın işğaldan azad olunmuş ərazisində Beynəlxalq əhəmiyyətli – Camışdağ, Laçın yasaqlığı, Dəlidağ, Bəstiçay kimi mühüm Ornitoloji ərazilərin (MOƏ) yerləşməsi ilə əlaqədardır. Qarabağın ərazisi həmçinin Şimaldan Cənuba və əksinə köç edən minlərlə quşun Beynəlxalq əhəmiyyətli miqrasiya yollarından birini təşkil edir. Qeyd edilməlidir ki, işğaldan azad olunmuş ərazinin quş faunası 1993-cü ilədək öyrənilmişdir. İşğaldan sonra oradakı quş faunasının hazırkı vəziyyəti məlum deyil (Kərimov, Talıbov, Abdullayev, 2011: 150-155; Sultanov, Sarıxanova, Kərimov, 2011:101-111).

Hal-hazırda işğaldan azad olunmuş Qarabağ torpaqlarına Böyük Qayıdış başlayıb. Yaxın gələcəkdə işğaldan azad olunmuş ərazilərdə flora və fauna növləri yenidən tədqiq olunmağa başlayacaq. Buna görə də 1993-cü ilədək toplanan materiallar işğaldan sonra bu ərazinin quş faunasının vəziyyətini qiymətləndirmək üçün ilkin material kimi istifadə olunmalıdır.

### **Saziş və Konvensiyalar.**

Son 100 ildə bəşəriyyətin sürətlə artımı, insanın sənaye və təsərrüfat fəaliyyətinin genişləndirilməsi, təbii ehtiyatlardan intensiv istifadə fauna və flora təsirsiz ötürülmüşdür. Mütəxəssislərin hesablamalarına görə hazırda hər il bir növ təbiətdən yox olur. Onurğalı heyvanlar içərisində məhv olma faizi quşlar arasında daha yüksəkdir. Ç. Nilsonun hesablamalarına görə hazırda hər üç ildə 2 quş növü məhv olur (Nilson, 1983: 231). Müəyyən edilib ki, 1800-cü ildən sonrakı 150 il ərzində quşların 60 növü (67 yarımnövü) yer üzərindən yox olmuşdur (Sultanov, Karimov, Aliyev, Humbatova, Aghayeva, 2000: 137). Belə vəziyyət ölkələrin birgə əməkdaşlığını bir-birinə yardımını və birgə mühafizəsini tələb etdiyindən 1884-cü ildə Vyana şəhərində 1-ci Beynəlxalq Ornitoloji Komitə təşkil edilir. Parisdə bir neçə Avropa ölkəsi arasında konvensiya imzalanır, 1922-ci ildə quşların Beynəlxalq Müdafiə Şurası (QBMS) təşkil edildi.

Beləliklə, quşların mühafizəsi və ehtiyatlarından səmərəli istifadəsi məqsədilə 1966-cı ildə YUNESKO tərəfindən yaradılan Beynəlxalq Təbii Mühafizə İttifaqı (BTMİ) ilk beynəlxalq sənədləri hazırladı (4). Bu təşkilatın Qırmızı siyahısına nadir və nəsil kəsilməkdə olan növlər, onların müxtəlif ölkələrdəki, arealları daxil edildi. Bu kitabın ardınca milli Qırmızı kitabların tərtib edilməsinə başlandı.

Bütün dünyada avifaunanı mühafizə etmək üçün bir sıra konvensiyalar, sazişlər imzalanmışdır. Azərbaycan ornitofaunası üçün əhəmiyyət kəsb edən və buna görə də cavan müstəqil dövlət kimi Azərbaycan da fəal surətdə beynəlxalq konvensiya və sazişlərin iştirakçısına çevrilir. 2000-ci ildə Avropa şurasına qəbulla əlaqədar olaraq Azərbaycan dövləti ətraf mühitin, faunanın, o cümlədən, quşların mühafizəsinə dair konvensiya və sazişlər imzalanmışdır. Artıq vəhşi növlərin ticarətini məhdudlaşdırılması haqqında Ramsar, Bern, Bonn, CITES konvensiyaları, o cümlədən AEWA sazişi Azərbaycan tərəfindən ratifikasiya olunub (10; 11).

1. “Ramsar konvensiyası” yaxud “Su-bataqlıq quşlarının yaşayış yerləri kimi beynəlxalq əhəmiyyətli olan su-bataqlıq sahələri haqqında konvensiya” (Ramsar, İran, 1971) (Sultanov, Kərimov, Əliyev, 2000: 137). Azərbaycan sözügedən konvensiya 2000-ci ildə imzalayıb.

Konvensiya Dünyanın ən vacib su-bataqlıq sahələrinin qorunması və səmərəli istifadəsi məqsədilə bağlanmışdır.

2. “Bern konvensiyası” və ya “Avropa-vəhşi təbiətinin və təbii yaşayış yerlərinin qorunub saxlanması haqqında konvensiya” (Bern, 1979) Azərbaycan 2000-ci ildə imzalayıb. Konvensiyanın məqsədi təbii yaşayış yerlərinin və ayrı-ayrı növlərinin qorunub saxlanmasıdır.

3. “Avro-Avrsiyada” köç edən su-bataqlıq quşlarının qorunub saxlanması haqqında saziş” (AEWA, Haaqa, 1995; 1998-ci ildən qüvvəyə minib). Azərbaycan 2000-ci ildə imzalayıb. 120 ölkənin 560 milyon kvadrat km ərazisində 170 növə aiddir (Sultanov, 2000: 137; Sultanov, Kərimov, 2007: 17-32).

4. “Bonn Konvensiyası” və yaxud, “Miqrasiya edən vəhşi növlərin qorunub saxlanması haqqında konvensiya” (Bohn 1979, 1983-cü ildən qüvvəyə minib).

5. “Nəslə kəsilmək təhlükəsində olan vəhşi fauna və flora növlərin ticarətinin məhdudlaşdırılması haqqında” (Vaşinqton, 1973). 1999-cu ildə Azərbaycan tərəfindən imzalanıb və ratifikasiya olunub (Sultanov, Kərimov, 2007: 17-32).

Qarabağ ərazisində konvensiyalara daxil edilmiş dəstə və növlərin sayı aşağıdakı cədvəldə verilir.

**Cədvəl 1.**

**Beynəlxalq saziş və konvensiyalara daxil edilmiş quş növlərinin dəstələr üzrə sayı.**

DƏSTƏ (ordo)	Növlərin sayı	Beynəlxalq saziş və konvensiyalar, AQK						
		Ramsar	Bern	Bohn	AEW A	CITES	AQK (2023)	BTMIQS (IUCN)
1. Batağankimilər (Podicipediformes)	4	2	2					
2. Qutankimilər (Pelicaniformes)	17	4	4	3	3	1	1	1
3. Leyləkkimilər (Ciconiformes)	44	13	7	7	2	2		
4. Qızılqazkimilər (Phoenicopteriformes)	5	1	1	1	1	1		
5. Qazkimilər (Anseriformes)	127	28	28	28	28	1	8	6
6. Qızıquşkimilər (Falconiformes)	158		32	32		32	21	9
7. Toyuqkimilər (Calliformes)	16	9	11	7	6	4	5	2
8. Durnakimilər (Gruiformes)	44	9	11	7	6	4	5	2
9. Cüllütkimilər (Charadriiformes)	100	29	32	28	26		5	6
10. Göyərçinkimilər (Columbiformes)	11		6	1			3	1
11. Ququşkimilər (Cuculiformes)	1		1					
12. Bayquşkimilər (Striformes)	12		6			6		
13. Keçisağankimilər (Caorimulqiformes)	1		1					
14. Uzunqanadkimilər (Apodiformes)	2		2					
15. Göycəqarğakimilər (Caraciiformes)	7		5	2				
16. Ağacdələnkimilər (piciformes)	8		8					
17. Sərçəkimilər (Passeriformes)	166		13	46			5	2
<b>CƏMİ:</b>		<b>86</b>	<b>273</b>	<b>155</b>	<b>71</b>	<b>49</b>	<b>55</b>	<b>28</b>

1-ci cədvəldən görüldüyü kimi Qarabağın ornitofaunasına mənsub (288 növ) quş növləri Azərbaycan tərəfindən imzalanmış 1 beynəlxalq saziş və 4 konvensiyanın siyahısına daxil edilmişdir.

Cədvəlin analizindən görüldüyü kimi Qarabağın ornitofaunasına mənsub növlərin 28-i qlobal mühafizə statusuna malikdir. 55 növ Azərbaycanın “Qırmızı Kitab”ına (2023) daxil edilib.

Avropada qorunma statusu olan növlər Qarabağın ornitofaunasına aşağıdakı mühafizə statusuna malikdir:

CR (böhran vəziyyətində olan) – 1 növ

EN (təhlikdə olan) – 4 növ

VU (təhlükəyə həssas) – 8 növ

NT (təhlükəyə yaxın) – 15 növ

Avropa mühafizə statusuna malik növlərdən Qarabağ ornitofaunasının 13-ü ən yüksək global mühafizə statusları (CR, VU, EN) hüquqlarına sahibdirlər. Yəni 1 növ (CR) böhran vəziyyətindədir, 4 növ (EN) təhlükədədir, 8 növ (VU) təhlükələrə həssasdır.

Cədvəldən görüldüyü kimi, Qarabağ ornitofaunasından 17 dəstənin 3 dəstəsindən növlər bütün 5 konvensiyaya daxil edilmişdir. Bunlar Qutankimilər (Pelicaniformes), Qazkimilər (Anseriformes) və Durnakimilər (Gruiformes) dəstəsinin növləridir.

Beləliklə, Azərbaycan ornitofaunasına mənsub 407 növdən 288-i Qarabağ bölgəsində (işğaldan əvvəl) rast gəlinib.

Onlardan 1 saziş, 4 konvensiyaya aşağıdakı sayda daxil edilmişdir:

1. Ramsar - 86
2. Bern - 273
3. Bonn - 155
4. AEWa - 71
5. CİTES - 49
6. BTMİQS (IRICN) - 28 növ.

### Nəticə

Sonda onu da, qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan dövlətinin Avropaya inteqrasiyası, saziş və konvensiyalara əlaqədar üzərinə götürdüyü öhdəliklərlə əlaqədar ornitofaunamızda, həmçinin, işğaldan azad edilmiş Qarabağ ərazisində yenidən beynəlxalq miqrasiyada qəbul edilmiş qaydalar çərçivəsində öyrənilməsinə ehtiyac yaranmışdır.

### Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının “Qırmızı Kitab”ı. (2023). III nəşr. Nadir və nəsli kəsilməkdə olan fauna növləri, s.132-209.
2. Birds in Europe. (2004). Birdlife conservation series. № 12. Birdlife International, 374 p.
3. Mustafayev, Q.T., Sadıqova, N.A., İsgəndərov, T.M. (2011). Azərbaycan faunasının taksonomiyası və zoocoğrafiyası (onurğalılar). Monoqrafiya. “Bakı Universiteti nəşriyyatı”, 207 s.
4. Azərbaycan faunasının taksonomik spektri. Onurğalılar. (2020). Bakı: “Elm və Təhsil”, 144 s.
5. Patrikeev, M. (2004). The Birds of Azerbaijan. Pensoft. Sofia-Moscow, 359 p.
6. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
7. Krasnyi spisok MSOP vidov, nakhodyashchiysya pod ugrozoi., <https://www.iucn.org/species>
8. Kərimov, T.Ə., Talıbov, S.T., Abdulleyev, Q.A. (2011). İşğal olunmuş Dağlıq Qarabağ ərazisinin mühüm ornitoloji əraziləri II. Bakı – Azərbaycan Zooloqlar cəmiyyətinin əsərləri, c.3, s.150-155.
9. Sultanov, E., Sarıxanova, S., Kərimov, T. (2011). Azərbaycanın mühüm ornitoloji əraziləri: II cild: Böyük Qafqaz, Kiçik Qafqaz, Cənub bölgəsi (Lənkəran), Bakı, s.101-111.
10. Nilson, G. (1983). The endangered species handbook, 231 p.
11. Sultanov, E., Kərimov, T., Aliyev, S., Humbatova, S., Aghayeva, N. (2000). Potential Ramsar sites of Azerbaijan. Bakı: Wetlands int. Public, 137 p.
12. Sultanov, E., Kərimov, T. (2007). Azərbaycan ornitofaunasından beynəlxalq saziş və konvensiyalara daxil edilmiş quş növləri. Bakı, s.17-32.

Göndərilib: 09.12.2023

Qəbul edilib: 28.01.2024